

DOI 10.51558/2490-3647.2021.6.3.351

UDK UDK: 342.2(497.6)
342.4(497.6)

Primljeno: 01. 06. 2021.

Pregledni rad
Review paper

Ajdin Huseinspahić, Sedad Dedić

KONTINUITET NEUSTAVNOG I PROTUPRAVNOG DJELOVANJA NA POLITIČKOJ SCENI U BOSNI I HERCEGOVINI OD KRAJA XIX VIJEKA DO DANAS – REALNOST ILI IMAGINACIJA

Još od vremena austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine pa sve do danas traju povremeni, ali kontinuirani ataci na bosanskohercegovačku teritoriju, stanovništvo i suverenitet. Kako god su kršene i izigravane odredbe Novopazarske konvencije, Sanžermenskog mirovnog ugovora, Vidovdanskog ustava, ili zavobihovskih principa u periodu do disolucije SFRJ, jednakim intenzitetom je nastavljen atak na nezavisnu, suverenu i cjelovitu BiH, državu ravnopravnih naroda i građana i nakon devedesetih godina XX vijeka pa sve do danas. U radu je prikazan kontinuitet fraudoloznosti u pogledu pravnih propisa, odnosno pravnog poretka Bosne i Hercegovine.

Politički mentori i tutori kontinuiranog neustavnog i protupravnog djelovanja u BiH skoro uvijek su dolazili izvan BiH dok su konkretnu akciju provodili i dalje provode pojedini bosansko-hercegovački srpski i hrvatski politički subjekti koji se ponašaju često potpuno servilno u odnosu na nacionalnu politiku susjednih zemalja: Hrvatske i Srbije, ali i određeni međunarodni faktori zbog posljedica islamofobije često bivaju spremni da zanemare pravnu državu i ljudska prava. Rad sadrži dva uzajamno povezana dijela; prvi dio se odnosi na nekoliko historijski važnih pravnih dokumenata, od kraja XIX vijeka, izigranih ili derogiranih *fraus legis* aktivnošću *mala fide* subjekata, koji su ih na početku proklamovali, pa čak i iza njih stali, te drugi dio koji ukazuje na kontinuitet navedenih radnji, kako na domaćem tako i međunarodnom nivou, u recentnoj historiji političkih i pravnih odnosa u BiH.

Ključne riječi: neustavnost; protupravnost; Novopazarska konvencija; Senžermenski ugovor; Vidovdanski ustav; ZAVNOBiH; Ustav FNRJ; Ustavni sud

UVOD

Još od vremena austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine pa sve do danas traju povremeni, ali kontinuirani ataci na bosanskohercegovačku teritoriju, stanovništvo i suverenitet. Kako god su kršene i izigravane odredbe Novopazarske konvencije, Sanžermenskog mirovnog ugovora, Vidovdanskoj ustava, ili zavnobihovskih principa u periodu do disolucije SFRJ, jednakim intenzitetom je nastavljen atak na nezavisnu, suverenu i cjelovitu BiH, državu ravnopravnih naroda i građana i nakon devedesetih godina XX vijeka. U radu je prikazan kontinuitet fraudoloznosti u pogledu pravnih propisa, odnosno pravnog poretka Bosne i Hercegovine.

Moderna ustavnost javlja se raspadom feudalne države stavlajući akcenat na promociju i očuvanje ljudskih prava i sloboda bez kojih je nezamisliv život modernog čovjeka, a posebno zaštita i sprečavanje tiranije većine nad manjinama (Fira 1979: 29-30). Kršenje ustava ne predstavlja samo grubu atak na pravni sistem jedne države, nego se radi o direktnom napadu na ključne vrijednosti društva, vrijednosti na kojima je društvu temeljno, postoji i razvija se.

Činjenica da ustavni principi uređuju i usmjeravaju osnovne motive, ciljeve, programe i vrijednosnu orijentaciju cjelokupnog normativnog i provedbenog sistema države (Ademović, Marko, Marković 2012: 4) jasno govori o ozbiljnosti kršenja ustavnih propisa. Važnost zaštite ustavnosti¹ u konkretnoj državi možemo razumijeti i kroz činjenicu da „društvo želi da normira vrijednosti koje konkretna politička zajednica smatra da ih je potrebno zaštititi ustavom i koje bi trebale da budu konstantne bez obzira na to što se u državi odigravaju stalne promjene okolnosti, ambijenta, interesa, političkih razlika, slaganja i neslaganja“ (Ademović, Marko, Marković 2012: 5-6). Ustavno pravo, između ostalog, ima zadatak da zaštiti građanina (pojedince) od samovolje države i da ograniči i spriječi državu u svakom kršenju ili ograničavanju ljudskih prava što je, između ostalog, danas izuzetno značajno za muslimane koji žive kao manjina u državama EU (Pobrić 2000: 22-23). Poznato je da je jedan od glavnih povoda uvođenja ovih odredbi u ustave savremenih evropskih država upravo zaštita slobode i prava svakog građanina da upražnjava svoja vjerska prava ne ugrožavajući tuđa, te da se prevenira svaki oblik zloupotreba državnih kapaciteta koji pripadaju svim građanima od strane predstavnika određene vjere i obratno da se spriječi zloupotreba vjere od strane onih kojih upravljaju državom.

---

¹ “Pojam ustavne vladavine, od svog nastanka do danas, podrazumijeva ograničavanje svih nosilaca državne vlasti ustavom kao i nametanja obaveze i odgovornosti svim nosiocima državne vlasti da djeluju u smjeru ostvarenja prava i sloboda zagwarantovanih ustavom” (Trnka 2006: 355).

Posmatrajući državu i vjeru kao odvojene pojmove i institucije, podsjećamo da država sa svojim ustavom i pravnim sistemom ima plemenitu misiju uređenja i unapređenja života ljudi na određenom prostoru, a sa druge strane vjera svojim propisima također ima za cilj uređenje i unapređenje života ljudi. Ovo ističemo kao premisu, odnosno uslov ispravnog razumijevanja pravnog sistema jedne države i propisa vjere, jer je upravo na historijskim iskustvima gore spomenutih zloupotreba utemeljen je ustavni princip razdvajanje religije od države u administrativnom i pravnom smislu, a čemu povod nikako nije bio odijum prema religiji kao takvoj ili prema Bogu.

Ove napomene držimo neophodnim iz najmanje dva razloga. Prvi je što pored servilnosti srpskih i hrvatskih političara u BiH u odnosu na nacionalnu politiku susjednih zemalja – Hrvatske i Srbije, i međunarodni faktori, zbog posljedica islamofobije, često bivaju spremni da zanemare pravnu državu i ljudska prava, koja ljubomorno štite u svojim državama. Drugi razlog je, poput vrha ledene sante, primjer obilježavanja neustavnog Dana entiteta Republika Srpska i neustavna praksa isticanja vjerskih simbola i obreda jedne religije uz diskriminaciju drugih, što u sekularnoj državi vodi stanju pravnog nereda i političke hysterije. S obzirom na to, potpuno je izvjesno da je ustavnopravna dosljednost i konsocijacijski model demokracije kao i princip konstitutivnosti naroda, iako velika omča oko vrata ove zemlje na putu ka građanskoj državi i punom ostvarenju ljudskih prava, ipak iznimno važan pravni i politički oslonac u rukama bošnjačkih predstavnika i svih drugih patriotskih snaga u Bosni i Hercegovini, a koji valja na pravilan način koristiti u neiskrenom i nedobronamjernom ambijentu. Da bi se to postiglo neophodno je imati u vidu i oslanjati se na spoznaje i dosignuća akademskih djelatnika koji su se isticali istraživanjem historijskih i pozitivnopravnih aspekata razvoja bosanskohercegovačke ustavnosti, a to su posebno: Hamdija Čemerlić, Omer Ibrahimagić, Kasim Trnka, Ćazim Sadiković, Nedžad Duvnjak, Mustafa Imamović, Atif Purivatra, Esad Zgodić, Nurko Pobrić, Nedim Ademović, Zlatan Begić i dr.

1. CARIGRAĐSKA/NOVOPAZARSKA KONVENCIJA

Krajem decembra 1878. godine sultan Abdul Hamid II je izdao naredbu o mješovitoj upravi u Novopazarskom sandžaku, nakon čega su nastavljeni pregovori, da bi naposljetku 21. IV 1879. godine isti bili okončani potpisivanjem Carigradske konvencije. Prema sadržaju odnosno teritoriju na koji se pretežno odnosi sadržaj ove konvencije ona je često nazivana i Novopazarskom. U uvodu konvencije je potvrđeno

da ona ne vrijeđa sultanova suverena prava nad Bosnom i Hercegovinom, dok privremeni karakter okupacije uopće nije ni bio spomenut. Konvencijom je garantovana sloboda vjeroispovijesti svim stanovnicima okupirane teritorije, pri čemu je muslimanima priznato posebno pravo na održavanje veza sa sultanom kao duhovnim poglavarom u Carigradu, a što je uključivalo spominjanje njegovog imena u javnim molitvama petkom te isticanje osmanske zelene zastave sa polumjesecom i zvijezdom na džamijama, a posebno na onim područjima gdje to, do tada, nije bio običaj. Uz to, muslimanima je garantovana lična i imovinska sigurnost. Posebno je bilo predviđeno da će prihodi Bosne i Hercegovine biti korišteni isključivo za upravu i druge potrebe ovog dijela zemlje, dok će osmanski novac i dalje ostati u upotrebi. Sporazumom je Porti omogućeno da slobodno raspolaže oružjem i drugim materijalom koji bi eventualno ostao u bosanskim garnizonima. (Mandić 1910: 92)

Rješavanje pitanja putnih isprava odnosno uređenja slobode kretanja, a što je bilo posebno važno za muslimane, ostavljeno je za neku narednu konvenciju. Konačno, sporazumom je bilo predviđeno da će austrougarske trupe biti raspoređene u Priboju, Prijepolju i Bijelom Polju koji je kasnije zamijenjen Pljevljima (Sućeska 1985: 128). Ukupan broj vojnika, kako je određeno konvencijom, nije smio biti veći od 5.000, s tim da je i Porta imala pravo da drži jednak broj vojnika u tim mjestima. Žilav otpor koji je pružen skoro u svim dijelovima Bosne i Hercegovine rezultirao je brojnim žrtvama na objema stranama. Uprkos otporu 19. VIII 1878. godine osvojeno je Sarajevo, nakon čega je ponovo zaposjednut Stolac, a potom Trebinje, Bileća, Gacko... (Mandić 1910: 68-70) Austrougarske čete su 5. X 1878. godine umarširale i u Konjic. Kao po nekom nepisanom pravilu najduži otpor je i u ovom slučaju pružala Bosanska krajina. Bihać se tako odupirao sve do 19. IX 1878. godine, dok je posljednje žarište otpora bila Velika Kladuša čiji je pad 20. IX 1878. godine značio i dovršetak okupacije (Imamović 2006: 357).

Tako je Austro-Ugarska, a na temelju međunarodnog sporazuma izvršila legalnu okupaciju Bosne i Hercegovine. Dok je, s jedne strane, član XXV Berlinskog sporazuma predstavljao pravni osnov za okupaciju bosanskohercegovačke teritorije u Osmanskom carstvu, s druge strane je Novopazarskom konvencijom od 21. IV 1879. godine garantovana zaštita ljudskih prava i sloboda, a posebno korpusa prava muslimana, koji su se povlačenjem Osmanskog carstva našli u novom, za njih stranom, društveno-političkom i kulturalnom okruženju. Tako je odredbama Carigradske konvencije, pa makar i formalno, omogućavano održavanje jedinstva muslimana na cijelom prostoru na kojem su stoljećima predstavljali povezanu, kompaktnu, koherentnu i komplementarnu društveno-političku zajednicu.

1.2. *Narušavanje Carigradske/Novopazarske konvencije*

Iako je član XXV Berlinskog ugovora garantovao da će okupacija biti privremena i da “činjenica okupacije ne vrijeđa suverena prava” sultana (Imamović 1997: 19), okupacione vlasti žurile su da bosanskohercegovačke muslimane odvoje od utjecaja šejh-ul-islama u Istanbulu. Takav stav okupacionih vlasti može se iščitati i iz teksta Carigradske (Novopazarske) konvencije, koju su Austro-Ugarska i Osmansko carstvo potpisali 21. IV 1879. godine. U Članu 2. Carigradske konvencije, koji se odnosi na vjerska prava bosanskohercegovačkih muslimana, navodi se: “Obezbijediće se sloboda i spoljno provođenje svih postojećih kultova licima koja stanuju ili borave u Bosni i Hercegovini. Muslimanima je posebno zagarantovana potpuna sloboda u odnosima sa njihovim duhovnim poglavarima. Zapovjednici trupa Njegovog veličanstva cara i kralja i administrativne vlasti i dalje će sa najvećom pažnjom da bdiju nad time da se ne nanosi nikakva šteta časti, običajima, slobodi ispovjedanja, sigurnosti ličnosti i vlasništva muslimana. Svaka agresija protiv muslimana, njihovih dobara ili njihove religije, biće strogo kažnjavana. Ime njegovog Veličanstva Sultana i dalje će se izgovarati u javnim molitvama muslimana kao i ranije. Ukoliko je običaj da se na minareta ističe osmanska zastava, taj običaj će biti poštovan” (prema Čaušević 2005: 198). Austro-Ugarska je željela izbjeći svako miješanje osmanskih vlasti u unutrašnje poslove Bosne i Hercegovine, uprkos članu XXV Berlinskog ugovora. Na takav zaključak upućuje i nota koju je Gjula Andrassy (Đula Andrašić), ministar vanjskih poslova Monarhije, uputio 21. V 1879. godine zemaljskom poglavaru herzogu Wilhelmu Württembergu (Virtemberg) i zajedničkom ministru finansija Leopoldu Hoffmanu, preporučujući diplomatsko i oportunističko držanje povodom primjene Carigradske konvencije, naglašavajući da trebaju podržati sve samoinicijativne akcije Bošnjaka koje imaju za cilj prekidanje odnosa između bosanskohercegovačkih muslimana i Porte, odnosno, šejhul-islama u Istanbulu (Durmišević 2008: 213). Ovo je bio diplomatski potez okupatora kojim su nastojali na “nevidljiv” i “učtiv” način derogirati odredbe jednog međunarodnog sporazuma, a u čemu su kasnije i uspjeli.

Durmišević je navedenu problematiku svojevremeno izlagao vrlo sistematično ukazujući na ovo “šakaljivo pitanje”², koje je precizirao grof Andrassy kazavši da “...odricanje bosanskih muhamedanaca od autoriteta šejhu-l-islama čini mi se najvećim mogućim poželjnim ciljem, čije ostvarenje ne treba ni na kakav način zadržavati, nego po mogućnosti ubrzati” (prema Kraljačić 1987: 354). Slijedeći

² Ovako je odvajanje bosanskohercegovačkih muslimana od šejhul-islama nazvao Jozef Slavi (Szlávy), ministar finansija u Monarhiji (Kraljačić 1987: 355.).

uputstva grofa Andrassyja i na prijedlog svoga savjetnika fra Grge Martića, zemaljski poglavar Josip Filipović je iznudio pismo 58-erice uglednih sarajevskih Bošnjaka. On je nedvosmisleno i jasno izrazio želju da mu se “obrate ugledni građani s molbom da se dragovoljno podlažu kano podanici Njegovu Veličanstvu Franji Josipu II, i samo mole da im ostane vjera, imanje i obraz na svom mjestu, a oni će svakoj naredbi Njegova Veličanstva pokorni biti”. Poželio je također, “da isti poglavica vjeroispovjedi njihove na mjesto šejhu-l-islama u Carigradu bude postavljen posebni njihov u Bosni” (Martić 1906: 109). Ovo pismo (izjavu, adresu) navodno je potpisalo 58 ljudi 4. XI 1878. godine predavši ga generalu Josipu Filipoviću. U samoj adresi nisu stajali potpisi ovih ljudi, nego samo njihova imena.³ Dakle, austrougarska vlast je uporišta za svoju politiku tražila nametanjem i prisilom u višim slojevima Bošnjaka, nastojeći u javnosti prikazati da je njen stav u vezi s ovim pitanjem neutralan i da će se ona složiti sa stavom Bošnjaka, mada je tajnim diplomatskim putevima i pritiscima po svaku cijenu ovo pitanje htjela riješiti što prije, jer bi se tako “muhamedanskom stanovništvu, čiji je najveći dio još uvijek izvanredno fanatizovan, presjekle sve njegove nade u Carigrad” (prema Kraljačić 1987: 355). Ovo pitanje postaje veoma značajno, te austrougarska vlast radi na dva fronta: preko Zemaljske vlade u Bosni i Hercegovini vrši pritisak na najuglednije Bošnjake, insistirajući da u javnosti izjava predstavlja njihovu isključivu volju, a ne inicijativu okupacionih vlasti, dok s druge strane, diplomatskim putem nastoji pridobiti privolu Visoke porte za ovu svoju akciju (Durmišević 2008: 215). Sve je ovo bilo, kako tvrdi Durmišević, u službi aneksije, koju će Austro-Ugarska izvršiti tek 1908. godine (ibid.).

Prema tvrdnjama austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, u više navrata Bošnjaci su u svojim obraćanjima okupacionim vlastima izražavali želju da dobiju svoga vjerskog poglavara s titulom reisu-l-uleme. Jedan takav “zahtjev” upućen je u proljeće 1881. godine, a u jesen iste godine delegacija sastavljena od 27 najuglednijih sarajevskih bošnjačkih prvaka uručila je predstavku od 14 tačaka baronu Kraussu, sekcionshefu Zajedničkog ministarstva finansija. U svojoj predstavi potpisnici posebno naglašavaju raniji zahtjev za uvođenje položaja reisu-l-uleme, kao najvišeg vjerskog starješine bosanskohercegovačkih muslimana, uz kojeg bi bio obrazovan poseban savjet (medžlis) (Šehić 1980: 22). Austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini nastavile su podsticati ovakve “inicijative” nastojeći tako pridobiti Bošnjake u političkoj borbi protiv Porte u Istanbulu. Nakon svih ovih aktivnosti, prepiski, tumačenja Carigradske konvencije, diplomatskih pritisaka, “inicijativa” i deputacija

---

³ U to vrijeme u Sarajevu su iznošene tvrdnje da je na adresi bilo ljudi koji uopće nisu znali za tu adresu, dok je Handija Kreševljaković utvrdio da nijedan potpisnik nije učestvovao u otporu austrougarskoj okupaciji.

Bošnjaka, šejhu-l-islam je 9. II 1882. godine, Hilmi ef. Omerovića, koji je bio na funkciji sarajevskog muftije u vrijeme otpora austrougarskim trupama (juli-oktobar 1878.), odredio da rukovodi vjerskim i šerijatskim stvarima Bošnjaka. Ovim je Omerović dobio i pravo da u okruzima i kotarima imenuje zamjenike (naibe). Zajednički ministar finansija Benjamin Kallay je ovu Omerovićevu poziciju veoma dobro iskoristio.⁴ Ministar Kallay 13. oktobra 1882. godine austrijskom caru predlaže da Omerovića imenuje za reisu-l-ulemu i formira jedno tijelo (savjet) od četiri člana, Ulema medžlis, koji bi funkcionirao slično mitropolitskom konzistoriju kod pravoslavne crkve. On je odmah i predložio četvericu članova Ulema medžlisa, od kojih je dobio njihov pristanak da uđu u ovo novoformirano tijelo. To su bili: Hasan ef. Pozderac, kadija iz Cazina, Mehmed Nezir ef. Škaljić, kadija iz Sarajeva, Nur ef. Hafizović, kadija iz Rogatice i Husein ef. Ibrahimović, kadija iz Ljubuškog. Kallay je predložio i plaće ovih službenika koje bi isplaćivala vlada, te nacrt naredbe o uspostavljanju funkcije reisu-l-uleme i Ulema medžlisa za Bosnu i Hercegovinu. Ovaj nacrt kao i prijedlog za imenovanje reisu-l-uleme i članova Ulema medžlisa car Franjo Josip je odobrio 17. X 1882. Godine (Kraljačić 1987: 357).

Svečano ustoličenje prvog reisu-l-uleme Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini obavljeno je u velikoj sali Konaka u Sarajevu 15. XII 1882. godine. Tako su Bošnjaci uspostavili vlastitu islamsku organizaciju, nezavisnu od šejh-ul-islama u Istanbulu. Na ovo imenovanje Visoka porta nije reagovala niti je insistirala da reisu-l-ulema Omerović traži menšuru tj. ovlaštenje za vršenje vjerske službe koje je davao šejhu-l-islam za funkciju na koju je imenovan (Durmišević 2008: 217).

2. SENŽERMENSKI SPORAZUM

Od svih međunarodnih sporazuma koje je Kraljevina Jugoslavija potpisala nakon okončanja Prvog svjetskog rata, a čija je sadržina sačinjavala tzv. versajski pravni sistem, za BiH je najznačajniji onaj potpisan 10. X 1919. godine u Senžermenu s Austrijom. Njime je bilo regulisano da Država Srba, Hrvata i Slovenaca pristaje da za muslimane, ukoliko se tiče njihovog porodičnog i ličnog statusa, donese odredbe koje dopuštaju da se ta pitanja regulišu po muslimanskim običajima. Određeno je da

---

⁴ Omerović je bio učen i veoma ugledan u narodu, mada nije učestvovao u otporu austrougarskim trupama 1878. godine. Izdao je fetvu kojom je pozvao Bošnjake da se potčine austrougarskom vojnom zakonu iz 1881. godine, priznajući ovom fetvom sa stanovišta Šerijata da austrougarske vlasti mogu regrutirati domaće bošnjačko stanovništvo u austrougarsku vojsku. Također je 1878. godine bio potpisnik adrese, te Kallay nije imao nikakve sumnje da je on pravi kandidat za duhovnog poglavara Bošnjaka. Imenovanje Omerovića za bosanskog muftiju, samo je još više učvrstilo Kallaya u njegovim namjerama. (Durmišević 2008: 216).

vlada Srba, Hrvata i Slovenaca preduzme korake na planu imenovanja reisu-l-uleme, te da vlada pruži zaštitu džamijama, grobljima i drugim vjerskim muslimanskim ustanovama. Ovim međunarodnim sporazumom su potvrđene sve olakšice i dozvole vjerskim zadužbinama (vakufma) i vjerskim ili dobrotvornim muslimanskim ustanovama, koje već postoje. Vlada Srba, Hrvata i Slovenaca je pored toga preuzela obavezu da za stvaranje novih vjerskih i dobrotvornih ustanova neće uskratiti nijednu od potrebnih olakšica koje su zagarantirane drugim privatnim ustanovama te vrste.⁵

Pored navedenog člana Senžermenski ugovor se još jednim članom doticao BiH, i to u onom dijelu gdje je propisano da u slučaju da nove granice, onakve kakve su uspostavljene ovim sporazumom, podijele jednu administrativnu oblast koja je sama nosila teret kakvog javnog duga pravilno konstituisanog, svaki novi dio te oblasti uzeće na sebe jedan dio tog duga koji će utvrditi Komisija za naknadu šteta na osnovu načela koja je čl. 203 ovog sporazuma postavio za podjelu državnih dugova. Komisija za naknadu štete će regulisati način na koji će to biti izvršeno. Javni dug BiH će se, kao što je bilo određeno, smatrati kao dug administrativne oblasti, a ne kao javni dug nekadašnje Austro-Ugarske monarhije.⁶

Tako je član 204. Sanžarmenskog ugovora regulisao njene granice kao historijske cjeline, dok je s aspekta partikularnog zaštićenog vjerskog prava od posebnog značaja član 10 kojim je predviđena „vjersko pravna autonomija bosanskih muslimana“ (Bošnjaka) (Mutapčić 2014: 161).

Ovaj ugovor je 10. V 1920. godine proglašen za privremeni akt, a nakon izdavanja Vidovdanskog ustava za stalni, te je kao takav predstavljao pozitivno-pravni izvor za zaštitu jugoslavenskih manjina između dva svjetska rata (Upor. Stojković 1998: 34-35). Jasno je pritome da muslimani nisu nacionalna manjina, posebno u BiH na koju se ovaj ugovor jednim dijelom i odnosio, ali zbog lošeg i nepreglednog stanja u agraru i masovnog muslimanskog egzodusa te oduzimanja njihovih zemljišnih posjeda ovo je bio politički maksimum koji su predstavnici Bošnjaka u datom momentu uspjeli dobiti na međunarodnoj razini, a sve s ciljem spašavanja opstanka muslimana kao i očuvanja vjekovnih bosanskohercegovačkih granica.

2.1. *Narušavanje Senžermenskog sporazuma*

Uprkos potpisanim Senžermenskom ugovoru nasilje u agraru nije prestajalo. Mnogi muslimanski vjerski objekti su srušeni, pretvoreni u vojne, privredne ili objekte druge

⁵ Član 10. Senžermenskog sporazuma

⁶ Član 204. Senžermenskog sporazuma

namjene. Odmah po formiranju Kraljevine SHS, 1. decembra 1918. godine, počela je otimačina zemlje bošnjačkih veleposjednika, begova. Ovu pljačku su vršili srpski seljaci (kmetovi) jer su smatrali da imaju pravo na zemlju koju obrađuju, a koju su držali pod zakupom. Kao što je poznato, kmetovi su bili samo zakupnici zemlje, dok su njeni vlasnici bili begovi. Agrarnu reformu je trebalo izvršiti kako su to uradile i sve evropske zemlje likvidiravši feudalizam, ali ne ubistvima vlasnika, pljačkom i otimačinom njihove zemlje. S druge strane, nova vlast je podsticala takvu pljačku, jer je regent Aleksandar, ne znajući ili praveći se da ne razumije suštinu agrarnog pitanja, posebno u Bosni i Hercegovini, uputio narodu sljedeći proglas dajući na taj način “zeleno svjetlo” za pljačku: „Ja želim odmah da se pristupi pravednom rešenju agrarnog pitanja, i da se ukinu kmetstva i veliki zemljišni posedi. U oba slučaja zemlja će se predati među siromašne zemljoradnike, sa pravičnom naknadom dosadašnjim vlasnicima njenim. Neka svaki Srbin, Hrvat i Slovenac bude na svojoj zemlji gospodar. U slobodnoj državi našoj može da bude i biće samo slobodnih vlasnika zemlje ... Pozivam da s poverenjem u moju kraljevsku reč mirno sačekaju da im naša država zakonskim putem preda zemlju, koja će unapred biti samo Božija i njihova, kao što je to već odavno u Srbiji“ (prema Imamović, Hrelja, Purivatra 1993: 46). A u Srbiji je u posljednjih stotinu godina izvršeno “trijebljenje” Turaka, odnosno pobijeni su ili protjerani i, naravno, zemlja je ostala “samo Božija i njihova – srpska” (Durmišević 2011: 19). Vladi u Beogradu u tom periodu su stizali mnogobrojni telegrami iz svih krajeva Bosne i Hercegovine i Sandžaka, uglavnom slijedećeg sadržaja: „Mnoga imanja zemljoposjednika, aga i begova, opljačkana su i zapaljena, a izvjestan broj aga i begova i njihove posluge je ubijen“ (Gaković 1970: 21). Pod udarom je bila i vakufska imovina širom novoformirane države. Kada je o ovom problemu riječ Senžermenski ugovor je zapravo bio uzalud potpisan. Iako je njime Kraljevina SHS preuzela zaštitu i vakufske imovine, on je ostao mrtvo slovo na papiru, jer je veliki broj muslimanskih vjerskih objekata srušen, pretvoren u vojne i privredne objekte, škole i dr. Mnoga muslimanska groblja su prekopana i pretvorena u parkove i građevinska zemljišta (Engelsfeld 1989: 221).

Kao što je poznato, status vakufske imovine u Bosni i Hercegovini bio je reguliran Štatutom za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova iz 1909. godine. Vlada Kraljevine SHS je 12. IX 1919. godine donijela privremenu Uredbu o upravi vakufa, koja je izuzimala Bosnu i Hercegovinu. Ova uredba je 28. II 1922. godine zamijenjena Zakonom o upravi vakufa po kojem je vakufskom imovinom u Kraljevini SHS upravljalo Ministarstvo vjera u Beogradu. Ono je bilo i upravna i nadzorna vlast. Na prijedlog muftije ministarstvo je imenovalo sreske

vakufske odbore kojim predsjedavaju muftije. Ministarstvo vjera je, po ovom zakonu, postavljalo čak i one vjerske službenike koje je plaćao vakuf iz svojih sredstava. Višak vakufskih prihoda sakupljan je u centralni vakufski fond u Beogradu i upotrebljavan za vjerske potrebe muslimana u Srbiji i Crnoj Gori. Ovakvo stanje je trajalo sve do uvođenja šestojanuarske diktature 1929. godine. Tako su odredbe Senžermenskog sporazuma, a koje su se odnosile na muslimane u BiH izigrane od strane vlasti, dok je do kršenja odredbi o bosanskohercegovačkim granicama došlo nakon proglašenja diktature.

3. VIDOVDANSKI USTAV

Ustavni izbor bi se mogao definisati kao proces kolektivnog odlučivanja u najvećoj mogućoj mjeri, kojim narodi i nacije kreiraju svoje osnovne političke obaveze i biraju političke institucije kojima će upravljati svojim poslovima (Smerdel 2003). Skoro jednak izbor se nalazio pred Ustavotvornom skupštinom Kraljevine SHS koja je trebala da predstavlja mjesto kolektivnog odlučivanja gdje bi tzv. „jugoslavenska nacija“ trebala preuzeti vođenje političkih procesa, a koji su neslavno skončali. Kao što tvrdi Smerdel, „pogrešni ustavni izbori, utemeljeni na pretjeranim očekivanjima, mogli bi prouzročiti stvarne katastrofe kad se primjene“ (ibid.), a što se zaista i

Vidovdanski ustav, koji je imao karakter pakta zaključenog između Ustavotvorne skupštine i kralja, izglasan je 28. IV 1921. godine. Njime je ozakonjen: nacionalni unitarizam, državni centralizam, monarhijski oblik vladavine, ograničeni parlamentarizam i privatno-vlasnički ekonomski poredak. Glasajući za ovaj Ustav JMO je dobila dva resora u Vladi (industrija i trgovina te narodno zdravlje), a u Zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu četiri načelnička mjesta. Vlada se istovremeno obavezala na ustavnu garanciju teritorijalne cjelovitosti Bosne i Hercegovine, a što je kasnije bilo i ozakonjeno članom 135. Vidovdanskoga ustava (podrugljivo nazvanim „turskim paragrafom“). Navedenim članom je bilo regulisano da će Bosna i Hercegovina ostati u svojim dosadašnjim granicama te da će okruzi postati oblasti. Bošnjacima muslimanima je bila osigurana djelotvorna zaštita od progona, pružanje materijalne pomoći bošnjačkim vjersko-prosvjetnim i vakufskim ustanovama, te rješavanje pitanja naknade vlasnicima za oduzeta kmetovska selišta i beglučke zemlje.⁷

Vidovdanskim ustavom je bilo predviđeno da se zatečena pokrajinska uprava zadrži dok ne bude donijet zakonski akt o podjeli zemlje na oblasti, okruge i općine.⁸

⁷ Član 135. Vidovdanskog ustava

⁸ Član 134. Vidovdanskog ustava

Shodno tome Zemaljska vlada BiH je obavljala poslove iz svog djelokruga sve do 21. VII 1921. godine, kada je uspostavljena Pokrajinska uprava za BiH, a što je ustvari predstavljalo obično preimenovanje. Konačno, Narodna skupština je 26. IV 1922. godine donijela Zakon o oblasnoj i sreskoj samoupravi kojim je bila predviđena podjela države na 33 oblasti. Tako su dotadašni okruzi u BiH postali oblasti, i to: tuzlanska, sarajevska, hercegovačka, travnička, vrbaska i bihaćka.⁹ I pored toga u BiH je i dalje djelovala Pokrajinska uprava, na koju je gledano kao na domaću i ishodišnu vlast, a koja je već 25. II 1924. godine bila likvidirana. Jedini trag višestoljetne bosanske državnosti i autonomnosti je bila činjenica da je BiH podjelom na oblasti, iako u strogo centralizovanom sistemu Kraljevine SHS ostala sve do vremena šestojanuarske diktature teritorijalno kompaktna (Imamović 2003: 291-292).

3.1. *Narušavanje Vidovdanskog ustava*

Većinu ustavnih obaveza Vlada nakon izglasavanja Ustava, 28. VI 1921. godine, nije izvršila, što je dovelo do stalnih neslaganja u poslaničkom klubu i vodstvu JMO, pred koje se postavljalo pitanje: demisionirati ili dalje ostati u Vladi, uprkos tome što ista nije ispunjavala obećanja. Početkom 1922. godine i poslanički klub JMO se podijelio na „desničare“ i „ljevičare“, i to u trenutku kada je na dnevni red Narodne skupštine došao nacrt Zakona o podjeli zemlje na oblasti. „Ljevičari“ su odbili glasati za Vladin prijedlog zakona, pa je Mehmed Spaho, kao njihov najistaknutiji predstavnik, podnio 1. II 1923. godine ostavku na položaj ministra za industriju i trgovinu. U poslaničkom klubu JMO „desničari“ su imali većinu, ali su u Centralnom odboru stranke ostali u manjini, te su zbog toga napustili JMO. Oni su uz pomoć Vlade osnovali svoju Jugoslavensku muslimansku narodnu organizaciju (JMNO), koju je vodio muftija Ibrahim Maglajlić (Omerović 2017: 308-309).

Do derogiranja Vidovdanskog ustava, a time i razgradnje vjekovne bosansko-hercegovačke teritorijalne kompaktnosti je došlo zavođenjem šestojanuarske diktature i uspostave režima u kojem JMO, čija je podrška izglasavanju Vidovdanskog ustava bila presudna, nije bila ni u jednoj vladi, niti je njeno vodstvo pružilo bilo kakav oslonac šestojanuarskom režimu. Mehmed Spaho je kao vođa JMO u dva maha otvoreno istupio protiv šestojanuarskog režima.¹⁰

Sa preko 200 ukaza tokom 1929. godine kralj je pripremio teren za provođenje svoje ozbiljne namjere „da više neće trpjeti nikakve posrednike između naroda i

---

⁹ Član 135 Vidovdanskog ustava

¹⁰ O punkcijama više vidjeti: http://www.znaci.net/00001/138_25.pdf (02. 11. 2019.).

kralja“, kako je objavio u svojoj proklamaciji. Pored toga, bile su zabranjene sve političke organizacije i stranke s religijskim ili plemenskim (nacionalnim) karakterom. Zakonom o nazivu i administrativnoj podjeli države od 3. X 1929. godine Kraljevina je konačno preimenovana u Jugoslaviju, dok je zemlja umjesto dotadašnje 33 oblasti bila podijeljena na 9 banovina (Dravska, Savska, Vrbaska, Primorska, Drinska, Zetska, Dunavska, Moravska i Vardarska), koje su svoje nazive dobile po glavnim rijekama i morskoj obali, a ne po historijskim pokrajinama (Džaja 2004: 37).

Banovine su bile strogo centralistički nadzirane i kreirane s ciljem brisanja nacionalnih identiteta i pojedinačnih političkih individualiteta, a Bošnjaka muslimana posebno. Jedan od osnovnih ciljeva šestojanuarskoga režima u BiH je bio političko odvajanje Bošnjaka od JMO i njihovo vezivanje za novi poredak u Kraljevini Jugoslaviji. Smatralo se da će se to najlakše postići ukidanjem muslimanske vjerske i vakufske autonomije te uvođenjem u Islamsku zajednicu (IZ) prorežimskih ljudi. Već 31. I 1930. godine je proglašen Zakon o Islamskoj vjerskoj zajednici (IVZ – iako je prefiks „vjerski“ u ovom slučaju potpuno suvišan; *op. a.*), kojim je stavljen van snage Štatut iz 1909. godine, odnosno ukinuto pravo Bošnjaka na autonomno vođenje vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova u Bosni i Hercegovini. Nekoliko dana kasnije proglašena je Uredba o privremenoj organizaciji IVZ, po kojoj je ministar pravde postao najviša upravna vlast pod čijim je nadzorom bio rad svih vjerskih i vakufskih organa, a u koje su istovremeno uvedeni posebni vladini povjerenici. Tadašnji reisu-l-ulema Džemaludin Čaušević odmah je odlučno zahtijevao da ta Uredba bude ukinuta. Vlasti su to odbile, a Čaušević je početkom juna 1930. umirovljen. Za novog reisu-l-ulemu odmah je postavljen umirovljeni banjalučki muftija Ibrahim Maglajlić, a sjedište IVZ je bilo premješteno iz Sarajeva u Beograd, pod neposrednu kontrolu režima (Imamović 2003: 300).

4. PRVO ZASJEDANJE ZAVNOBiH-a

Tokom Drugom svjetskog rata i jačanjem NOP-a sazrele su okolnosti da na oslobođenoj teritoriji, koja je predstavljala kompaktnu administrativno-političku jedinicu, budu formirana narodna vijeća, odnosno zemaljska antifašistička vijeća. Učesnici NOP-a, a posebno kadrovici KPJ, bili su svjesni da formiranje zemaljskih antifašističkih vijeća predstavlja prvi korak ka obnavljanju državnosti pojedinih federalnih jedinica, odnosno autonomnih pokrajina. S obzirom na dugotrajno negiranje državnosti BiH kao i rastakanje njenog nacionalnog tkiva, ne treba nas čuditi to što je posljednje formirano zemaljsko antifašističko vijeće bilo ono u BiH, čak pet dana i nakon sandžačkog.

Na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a, održanom 25. i 26. XI 1943. godine učestvovalo je 247 delegata iz svih krajeva Bosne i Hercegovine, dok je njih 173 imalo pravo glasa. Od 173 delegata koji su imali pravo odlučivanja njih 46 su bili Bošnjaci različite socijalno-ekonomske strukture od liječnika, veterinara, teologa, vjeroučitelja do pravnika, profesora, težaka i zemljoradnika. Na zasjedanju je donesena Rezolucija u čijoj je petoj tački navedeno sljedeće: „Danas narodi Bosne i Hercegovine kroz svoje jedino političko predstavničko tijelo ZAVNOBiH hoće da njihova zemlja, koja nije ni srpska ni hrvatska ni muslimanska, nego i srpska i hrvatska i muslimanska, bude slobodna i zbratimljena Bosna i Hercegovina, u kojoj će biti osigurana puna ravnopravnost i jednakost svih Srba, Muslimana i Hrvata. Narodi Bosne i Hercegovine učestvovat će ravnopravno s ostalim našim narodima u izgradnji Jugoslavije“.

Istaknuti bošnjački književnik Skender Kulenović prisustvovao je Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a i tom događaju posvetio je novinsku reportažu objavljenu u „Oslobođenju“ decembra 1943. godine u kojoj između ostalog piše: „Večeras, 25. na 26. novembra, u jeku krvavih bitaka od Soče do Đevdelije, Bosna i Hercegovina, u Mrkonjiću, nekoliko desetina kilometara od švapskog garnizona u Banjoj Luci, ostvaruje san svojih najboljih sinova: ona izabire svoje zemaljsko vijeće. Herceg Bosna progovorila je iz svoje mučne i tegobne prošlosti, iz svoje krvave jučerašnjice i današnjice, progovorila je o svojoj budućnosti iskreno, jasno i odlučno, kako se nikad dosada nije moglo ni zamisliti... Mi smo klicali i izlazili u novembarsku noć. Mrak i magla ležali su na zemlji. Bilo je pred svitanje. Zaista, okrvavljena i izmučena Herceg-Bosno, to je bilo pred tvoje svitanje“ (Prema Muminović 2016). Osim odluka ZAVNOBiH-a kao dokumentacija sa Prvog zasjedanja čuvaju se referati Đure Pucara Starog, Rodoljuba Čolakovića, Osmana Karabegovića (Hoare 2019: 231-236). Na tom zasjedanju je usvojen i proglas vijećnika muslimana koji su 26-27. XI 1943. godine pozvali sve muslimane u BiH da se priključe jedinicama Narodno-oslobodilačke borbe (NOB-e), kao jedini ispravni put.¹¹

4.1. *Narušavanje principa Prvog ZAVNOBiH-a*

Nepostojanje institucionalne identifikacije muslimana, netom nakon okončanja rata, povezano je sa odsustvom nužnoga minimuma spoznaje, kako muslimana samih o

---

¹¹ „Uspjeh NOP-a u kooptiranju muslimanskih milicija potaknuo je komandu bosanskohercegovačkih partizana da formira posebnu muslimansku partizansku jedinicu koja će djelovati kao magnet za privlačenje članova legije“ (Hoare 2019: 163).

sebi tako posebno pripadnika drugih naroda o njima. To je znatno usporilo proces nacionalne, a posebno kulturne afirmacije Bošnjaka. Na tom su problemu pali temeljni zavobihovski principi. Umjesto ravnopravnosti, Bošnjacima je tek data mogućnost da se „mirnim evolutivnim putem nacionalno opredijele“. Protiv politike nacionalnoga opredjeljenja, koja ponižava muslimane, otvoreno je na Ustavotvornoj skupštini Federativne narodne republike Jugoslavije (FNRJ) istupio Husein Husaga Čišić, koji je 18. januara 1946. godine podnio o tome pismenu predstavku njenom predsjedniku, uz zahtjev da budući grb FNRJ mjesto pet broji šest buktinja. Time bi se, pisao je Čišić, udovoljilo pravdi u pogledu ravnopravnoga statusa kako Bošnjaka, tako i Bosne i Hercegovine. On je držao da bosanski muslimani pod imenom Bošnjaci trebaju biti uvaženi kao šesti jugoslavenski narod (Imamović 2003: 262). Predstavka nije bila prihvaćena, a službena se politika narednih decenija držala uvjerenja da su Bošnjaci samo jedna vjerska grupa, čiji će se pripadnici vremenom nacionalno opredjeljivati kao Srbi, Hrvati, Crnogorci itd. Komentarišući prijedloge koji su pristizali, tadašnji ministar za Ustavotvornu skupštinu – *Konstituantu* Milovan Đilas, se osvrnuo na Čišićevu predstavku konstatujući da se u skupštini ne može raspravljati o tome da li su muslimani nacija ili nisu pošto je to teorijsko pitanje koje ne može biti riješeno „jednim dekretom“.

S tim u vezi Đilas je zaključio da bi šesta buktinja mogla naći svoje mjesto na grbu ukoliko bi grb simbolizovao republike, ali pošto je zauzet stav da svaka nacija treba biti predstavljena sa jednom buktinjom onda se na grbu može naći samo pet buktinja. Pri tome je Đilas naglasio da ovim ne negira posebne crte muslimana. Na njegovo izlaganje polemički je reagovao Čišić koji je otvoreno prigovorio predsjedništvu Ustavotvorne skupštine zbog grubog političkog ignorisanja muslimana. I pored toga što ga više niko iz Bosne i Hercegovine nije podržao u njegovim stavovima, Husein Husaga Čišić je bio jedini poslanik koji je glasao protiv Ustava FNRJ od 31. I 1946. godine. Izglasavanjem Ustava Ustavotvorna skupština je nastavila raditi kao Narodna skupština FNRJ zadržavajući pri tome dvodomnu strukturu. Dotadašnja Savezna skupština je preimenovana u Savezno vijeće, a Skupština naroda u Vijeće naroda (Imamović 2003: 353).

Bez obzira na denacionalizatorsku politiku prema Bošnjacima, iskazivanu nametanjem nacionalnog opredeljivanja, oni su uvijek, kada im je za to bila pružena mogućnost i na način na koji im je to bilo dopušteno, jasno i u ogromnoj većini izražavali svoju etničku i kulturnu posebnost. Prilikom prvih poslijeratnih popisa stanovništva u Jugoslaviji, Bošnjaci su imali mogućnost da se opredijele kao pripadnici neke druge nacije (Srbi, Hrvati i sl.) ili da ostanu „neopredijeljeni“. U

Bosni i Hercegovini je 1948. godine bilo 885.689 muslimana, među kojima se njih 788.403 (89%) izjasnilo kao „nacionalno neopredijeljeni“. 71.991 (8,13%) izjasnilo kao Srbi-muslimani, a 25.295 (2,86%) kao Hrvati-muslimani (Džaja 2004: 262).

Pri popisu stanovništva 1953. godine za sva lica jugoslavenskoga porijekla, „koja nisu bliže nacionalno opredeljena“, što se prije svega odnosilo na muslimane, uvedena je nova statistička kategorija „Jugoslaven neopredijeljen“. Takvih je neopredijeljenih Jugoslavena izbrojano 998.697, od čega se u Bosni i Hercegovini 891.800. Kad je 1961. godine prvi put uvedena statistička odrednica „musliman u etničkom smislu“, takvih je na prostoru cijele Jugoslavije bilo 972.960, od čega se njih 842.247 nalazilo u Bosni i Hercegovini. Od ukupno 3.277.935 stanovnika u Bosni i Hercegovini koliko je utvrđeno popisom 1961. godine Srba je bilo 1.046.053 (42,89%), a Hrvata 711.660 (21,71%). Istovremeno su se 1961. godine u Bosni i Hercegovini 275.883 (8,42%) Muslimana izjasnili kao „Jugoslaven-nacionalno neopredijeljen“, što je bilo 84% u odnosu na sve one koji su se u cijeloj Jugoslaviji izjasnili na ovaj način, a njih je bilo 317.125. (ibidem 263)

Puno priznanje Muslimana kao šestog jugoslavenskog naroda dogodilo se na V kongresu SKBiH od 11. I 1969. godine.¹² Istovremeno se bosanskohercegovački komunisti nisu borili samo protiv brkanja velikog i malog slova *m* nego su nastupali protiv tendencija etabliranja Bošnjaka-muslimana kao temeljnog naroda u Bosni i Hercegovini. Ove tendencije nisu našle svoje pravno utemeljenje u Ustavu SRBiH iz 1974. godine, ali su od tada u društveno-političkom rakursu bile sve očitije ocrtavane (vidjeli Purivatra 1969: 15-16; Suljević 1981: 16), da bi sve napetosti i decenijske marginalizacije kulminirale početkom devedesetih godina XX vijeka.

5. NARUŠAVANJE PRAVNOG PORETKA SR BIH (REFERENDUM - PUT KA NEZAVISNOSTI VS REFERENDUM - PUT KA AGRESIJI I GENOCIDU)

Skupština Bosne i Hercegovine je 15. X 1991. godine usvojila Memorandum o nezavisnosti, pri čemu je od 240 poslanika ili zastupnika u Skupštini apstinirao 71 član Srpske demokratske stranke, koji su uz izraze negodovanja, prijeteće i ratnohuškačke poruke napustili Skupštinu (Malcolm 2011: 390).

---

¹² „U pravopisu je ova odluka našla odgovarajući izraz u pisanju velikog M kad se označava nacionalna pripadnost (Musliman, Hrvat, Srbin itd.) a u pisanju malog m kad se misli na vjersku pripadnost (musliman, katolik, pravoslavac itd.)“ (Džaja 2004: 264).

„Ovo je put na koji vi hoćete da izvedete Bosnu i Hercegovinu, ista je ona autostrada pakla i stradanja kojom su pošli Slovenija i Hrvatska. Nemojte da mislite da nećete Bosnu i Hercegovinu odvesti u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak. Jer, muslimanski narod ne može da se odbrani ako bude rata ovdje“, kazao je za skupštinskom govornicom bivši predsjednik SDS-e i haški osuđenik, ratni zločinac Radovan Karadžić.¹³ Mnogi su kroz historiju prijetili Bosni, ali niko tako jasno i nedvosmisleno, za govornicom najvišeg zakonodavnog tijela u SR BiH.

Članovi tadašnjeg Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Biljana Plavšić i Nikola Koljević tražili su međunarodnu arbitražu za, kako su tvrdili, problem preglasavanja Srba. Njihova apelacija Evropskoj komisiji je bila odbijena. Suprotno evropskim preporukama, osnovana je jednonacionalna skupština srpskog naroda. Organizovan je plebiscit na nacionalnom principu te su 9. i 10. XI 1991. godine Srbi ispunjavali plave listiće s pitanjem: „Da li ste za odluku koju je 24. oktobra 1991. donijela Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini po kojoj bi Srbi ostali u zajedničkoj državi Jugoslaviji, koja bi obuhvatala Srbiju, Crnu Goru, srpsku autonomnu oblast Krajinu, srpsku autonomnu oblast Slavoniju, Baranju i zapadni Srem, te sve ostale koji žele ostati u takvoj državi?“ S druge strane, oni koji nisu Srbi bi dobili žuti listić s pitanjem: „Da li ste za to da Bosna i Hercegovina ostane republika s ravnopravnim statusom u zajedničkoj državi Jugoslaviji, sa svim ostalim republikama koje se takođe izjasne tome u prilog?“ (Ančić 2005: 103)

Skupština Republike srpskog naroda 9. I 1992. godine je donijela „Deklaraciju o proglašenju Republike srpskog naroda u BiH“, prema kojoj ona ostaje u Jugoslaviji. To je bio protuustavan, secesionistički i protuzakonit akt, akt koji je predstavljao krivično djelo narušavanja teritorijalnog integriteta, javnog, odnosno ustavnog poretka zemlje. U tom smislu dugogodišnji član Venecijanske komisije Ćazim Sadiković je mišljenja da se tu radilo o protupravnom i protuustavnom djelovanju i djelovanju koje je suprotno međunarodnom pravu. Postupak o ocjeni ustavnosti tih akata pred Ustavnim sudom Republike Bosne i Hercegovine pokrenut je 28. IX 1992. godine kao i Deklaracije od 9. I, te „Ustava Srpske republike Bosne i Hercegovine“, iz februara iste godine, a koji su proglašeni neustavnim 8. X 1992. godine (Čekić 2017: 103-104).

Inače, Arbitražna komisija Mirovne konferencije o Jugoslaviji, poznatija kao Badinterova komisija, koja je od augusta 1991. godine pa do polovine 1993. godine objavila petnaest mišljenja shodno kojima je tretirana disolucija SFRJ i nastanak

---

¹³ Vidjeti: <http://www.fena.ba/article/838680/karadzic-nemojte-misliti-da-necete-bih-odvesti-u-pakao> (14. 11. 2019.).

nezavisnih država, osvrnula se i na uslove priznanja nezavisne i suverene Bosne i Hercegovine. Tako je u IV mišljenju, koje je izdato 11. I 1992. godine, Komisija na pitanje priznanja nezavisnosti Bosne i Hercegovine, zauzela stav shodno kojem u datom trenutku ne bi trebalo priznati nezavisnost Bosne i Hercegovine, jer „za razliku od drugih republika koje traže nezavisnost, Bosna i Hercegovina još nije održala referendum o nezavisnosti“ (Oellers-Frahm 2005). Shodno ovom mišljenju, koje je imalo svojstvo svojevrsne preporuke, poduzeti su svi legalni koraci ka donošenju odluke o raspisivanju referenduma. S tim u vezi, Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine je 25. I 1992. godine donijela Odluku o raspisivanju referenduma o nezavisnosti. U međuvremenu samoproglašena Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, koja je kao reakcija na otcjepljenje Hrvatske i Slovenije 25. juna 1991. godine i kao primjer „kvaziparlamentarizma“ formirana 24. X 1991. godine, je 09. I 1992. godine proglasila Republiku srpskog naroda Bosne i Hercegovine. Već 28. II 1992. godine je donesen i Ustav Srpske Republike Bosne i Hercegovine, tada još uvijek, nelegalne i nelegitimne društvene tvorevine, koja je 12. IV 1992. godine promijenila ime u Republika Srpska.¹⁴

Na referendumu održanom 29. II i 01. III 1992. godine građani Bosne i Hercegovine su se izjasnili za samostalnu, nezavisnu i suverenu državu. Referendumsko pitanje su hrvatska i muslimanska politička strana formulisale različito. Tako je muslimanska formulacija glasila: „Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu kao državu ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata kao i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive?“ Hrvatska formulacija je glasila: „Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu kao državnu zajednicu konstitutivnih i suverenih naroda – hrvatskog, muslimanskog i srpskog naroda – u njihovim nacionalnim područjima (kantonima)?“. Na referendumu se izjasnilo 2.073.568 građana, odnosno 63,6 posto. Od izašlih na referendum njih 99,7% je glasalo „za“, dok je „protiv“ bilo 0,3%. Skupština Bosne i Hercegovine je ponovo uz odsustvo poslanika SDS-a potvrdila ovu odluku 04. III 1992. godine. Ovim je ustavnim aktom Bosna i Hercegovina definisana kao suverena i nezavisna država ravnopravnih građana i naroda Muslimana, Srba, Hrvata i drugih. Nakon toga je 27. III 1992. godine ukupno 77 Srba (71 iz SDS-a i 6 iz ostalih stranaka) napustilo Skupštinu Bosne i Hercegovine te na posebnom zasjedanju, van svih demokratskih procedura, usvojilo Ustav srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Istovremeno je proglašeno da se ovaj „srpski narodni entitet“ smatra federalnom jedinicom ostatka ili „krnje Jugoslavije.“ Tako je nastala jedna situacija u pravu poznata kao „*de facto*

¹⁴ Vidjeti: <https://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/RK%20-%20hronologija%20dogadjaja.pdf> (14. 11. 2019).

vlada“, a koja je funkcionisala uprkos činjenici da su EZ i UN konstantno izjavljivale da poštuju teritorijalni integritet i cjelovitost Bosne i Hercegovine. Koncem 1995. godine je *de facto* situacija legalizovana Općim okvirnim sporazumom za mir u BiH, *de iure* kao entitet unutar Bosne i Hercegovine, pod nazivom Republika Srpska (Imamović 2003: 372).

6. NARUŠENOST OPĆEG OKVIRNOG SPORAZUMA ZA MIR U BiH (STUDIJA SLUČAJA O 9. JANUARU - NEUSTAVNOM DANU ENTITETA)

Iako su tzv. „krnjjoj“ Jugoslaviji bile nametnute ekonomske sankcije a jedan broj srpskih i hrvatskih političara bio smatran ratnim zločincima, mnogobrojne međunarodne diplomate poput Vancea, Owena i Stoltenberga su im za pregovaračkim stolom, umjesto odlučnih i nepokolebljivih naredbi o okončanju agresije, pružili legitimitet. Štaviše, tako su međunarodni medijatori agresora i žrtvu prihvatili kao ravnopravne pregovaračke strane, a popuštanjem agresoru relativizirali princip suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine. Međunarodna zajednica nije osujetila ultranacionalističke agresore niti je zaštitila njihove žrtve. Oni su mlako prijetili iskrivljavajući sliku sukoba i opravdavajući svoju nedjelotvornost. Oni nisu željeli vidjeti da je rat protiv Bosne i Hercegovine kataklizma u kojoj doprinos Evrope odnosno međunarodne zajednice uopće nije zanemariv. Tokom agresije Bosni i Bošnjacima je bilo oduzeto pravo na odbranu uz etiketiranje kao jedne od „zaraćenih strana“. U skladu s tim Opći okvirni sporazum za mir u BiH je ignorisao činjenicu da su Bošnjaci bili žrtve genocida, ratnih zločina, silovanja i sl. (ibidem 375-376)

Tako je bilo prije više od dvije i po decenije. U kakvim društveno-političkim prilikama živimo danas? Da li smo i danas svjedoci nepoštivanja i kršenja Ustava, otvorenog negiranja pravnog poretka, kao što se to dešavalo vijekovima?

Dejtonski ustav je rezultat međunarodnog mirovnog sporazuma i kao takav je nametnut od strane međunarodnih političkih faktora. Njegova temeljna vrijednost je u činjenici da je ispunjen legitimni cilj zaustavljanja rata, te da je u bosanskohercegovački pravni sistem inkorporisao Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda s protokolima, čime je ista dobila prioritet nad ostalim zakonima u zemlji. No, njegov nedostatak je u tome što je društveno-politički sistem Bosne i Hercegovine *pro futuro* „zakovao mehanizmima političke paralize zemlje“ za koje nema drugog rješenja do unapređenja tih ustavnih odredbi, što podrazumijeva

aktivnije učešće međunarodnog faktora bilo korištenjem tzv. Bonskih ovlasti¹⁵ ili drugih ekonomsko-političkih mehanizama koji međunarodnoj zajednici stoje na raspolaganju. Treba naglasiti činjenicu da je prije nametanja Dejtonskog ustava BiH imala demokratski građanski Ustav RBiH koji je omogućio da se Bosna i Hercegovina odbrani i pravno i politički i vojno i na domaćem i na međunarodnom planu. To je bio Ustav koji nije dozvoljavao napad na državu iz njenih institucija, pa su agresori morali napadati sa brda, a sa druge strane Dejtonski ustav koji je nametnula međunarodna zajednica omogućava blokade i napad na državu iz samih njenih institucija. Također ustavni tekst sadrži odredbe suprotne Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Prethodno navedeno stavlja jasnu obavezu i odgovornost angažiranog djelovanja i međunarodne zajednice u procesu dolaska do pune pravne države sa punim poštivanjem ljudskih prava u BiH.

Pored toga što je institucija Visokog predstavnika uspostavljena Općim okvirnim sporazumom za mir u BiH,¹⁶ te uprkos činjenici da su Bonske ovlasti dio međunarodnog dogovora Vijeća za implementaciju mira u BiH, nisu rijetke situacije negiranja institucije visokog predstavnika, odnosno Bonskih ovlasti, ali i Ustavnog suda BiH čiji sastav i odluke su se našle na udaru političkih predstavnika iz entiteta Republike Srpske. O radu Visokog predstavnika u tom kontekstu najbolje govori da je, prema Franićevoj abnalizi, 60 posto njegovih nametnutih odluka odnosilo se na reformisanje i jačanje entitetskih struktura, a samo 40 posto na izgradnju kapaciteta i funkcija države (Franić 2013: 49).

---

¹⁵ Vijeće za provedbu mira je na konferenciji u Bonnu 10. XII 1997. godine, podržalo mehanizme implementacije Dejtonskog mirovnog sporazuma kroz jačanje ovlaštenja Visokog predstavnika, a što je kasnije potvrđeno i Rezolucijom br. 11443 VS UN-a. Time je podržana namjera Visokog predstavnika da koristi svoj autoritet za donošenje obavezujućih odluka, „kad on smatra da je to neophodno“, i to o sljedećim pitanjima: (a) vremenu, mjestu i predsjedavanju sastancima zajedničkih institucija; (b) privremenim mjerama koje stupaju na snagu kada se strane ne mogu dogovoriti i koje važe dok Predsjedništvo ili Vijeće ministara ne usvoji odluku o tom pitanju shodno Mirovnom sporazumu; (c) drugim mjerama za osiguranje provedbe Mirovnog sporazuma u cijeloj BiH i njezinim entitetima, kao i neometanu radu zajedničkih institucija. Te mjere mogu biti usmjerene i protiv osoba koje obavljaju javnu službu ili dužnosnika koji izostaju sa sastanaka zbog neopravdanih razloga ili za koje Visoki predstavnik smatra da narušavaju pravne obveze uspostavljene Mirovnim sporazumom ili rokove za njihovo implementiranje (PIC Bonn 1997). Tako je u jednoj osobi objedinjena izvršna, sudska i zakonodavna vlast, a Visoki predstavnik je postao „najutjecajnija institucija u Bosni i Hercegovini i jedina koja nije formalno zasnovana na podjeli vlasti“. Odluke nametnute shodno bonskim ovlastima mogle su biti poništene samo novom odlukom Visokog predstavnika. Time je redefinisana i položaj OHR-a u međunarodnim strukturama, a Visoki predstavnik je postao stvarna poluga moći međunarodne zajednice u BiH. (Franić 2013) Rezolucija be. 1144 usvojena je 19. XII 1997. godine. Vidjeti: http://www.ohr.int/other-doc/un-res-bih/default.asp?content_id=7042 (04.12.2019.).

¹⁶ Vidjeti Anex 10 Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH: <http://ndcsarajevo.org/Dokumenti/Dejtonski-mirovni-sporazum.pdf> (27. 11. 2019.).

S obzirom na navedeno, odveć je politički licemjerno i nekorektno insistiranje na „dogovoru domaćih političara“ u uslovima koji dojučerašnjim pristalicama agresorskih snaga i institucijama sljednicama institucija koje su stajale iza počinjenja genocida u Srebrenici, omogućavaju „kočenje“ integracionih procesa i razvoj Bosne i Hercegovine.

Jedan od „školskih primjera“ negiranja pravnog poretka Bosne i Hercegovine i ignorisanja njenih ustavnih institucija je vezan za obilježavanje „republičkog“ praznika u entitetu Republika Srpska, Dana Republike. Pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine, utemeljenim potpisivanjem Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH, odnosno članom VI Aneksa IV Sporazuma, 17. I 2013. godine Bakir Izetbegović, tadašnji član Predsjedništva Bosne i Hercegovine, je pokrenuo postupak za ocjenu ustavnosti člana 2.b) i člana 3.b) Zakona o praznicima Republike Srpske.¹⁷

U zahtjevu je istaknuto da čl. 2.b) i 3.b) Zakona o praznicima, kojim je propisano da je jedan od republičkih praznika Dan Republike koji se obilježava 9. januara, nisu u saglasnosti s članom 14. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, članom 1. Protokola broj 12 uz Evropsku konvenciju, te članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine u vezi s članom 1.1. i članom 2. a) i c) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije. Uz to, navedeno je da je „Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini“ još 1992. godine bez učešća Bošnjaka i Hrvata u svom sastavu, a što nesumnjivo ukazuje na to da su Bošnjaci i Hrvati u Republici Srpskoj, ali i drugi građani Bosne i Hercegovine drugačije tretirani u odnosu na Srbe u Republici Srpskoj, utemeljila 09. januar kao Dan Republike. Važno je naglasiti da je Ustavni sud Republike Bosne i Hercegovine, kao sud međunarodno priznate države, svojom odlukom još iz oktobra 1992. godine utvrdio da Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini predstavlja nelegalan i neformalan organ, poništivši sve akte koje je takav organ donio, uključujući Deklaraciju i Ustav Republike Srpske, kao i sve provedbene propise.

Nakon provedenog postupka, te pribavljanja svih potrebnih stavova, Ustavni sud je 26. XI 2015. godine donio Odluku o dopustivosti i meritumu kojom je usvojen zahtjev za ocjenu ustavnosti člana 3.b) Zakona o praznicima Republike Srpske. Utvrđeno je da član 3.b) Zakona o praznicima Republike Srpske nije u skladu s članom I/2. Ustava Bosne i Hercegovine, članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine u vezi s članom 1.1. i članom 2.a) i c) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije i članom 1. Protokola broj 12 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Naloženo je Narodnoj skupštini Republike Srpske da, u skladu s članom 61. stav (4) Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, u roku

¹⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 43/07.

od šest mjeseci od dostavljanja ove odluke, usaglasi član 3.b) Zakona o praznicima Republike Srpske s Ustavom Bosne i Hercegovine. Pored toga, naloženo je Narodnoj skupštini Republike Srpske da, u skladu s članom 72. stav (5) Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, obavijesti Ustavni sud Bosne i Hercegovine o preduzetim mjerama s ciljem izvršenja ove odluke. Povodom zahtjeva za ocjenu ustavnosti člana 2.b) Zakona o praznicima Republike Srpske postupak je obustavljen zbog toga što je podnosilac zahtjeva odustao od istog.¹⁸

Ustavni sud je svojim dopisom od 12. VII 2016. godine zatražio od Narodne skupštine Republike Srpske da u roku od 15 dana od prijema dopisa obavijesti ovaj sud o preduzetim mjerama s ciljem izvršenja Odluke o dopustivosti i meritumu broj U 3/13 od 26. XI 2015. godine, te da uz obavještenje dostavi i odgovarajuće dokaze koji potvrđuju provođenje predmetne odluke Ustavnog suda. Dva dana poslije Narodna skupština RS je na XIX posebnoj sjednici od 15. VII 2016. godine donijela Odluku o prijevremenom stupanju na snagu Odluke o raspisivanju referendumu. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je 17. IX 2016. godine donio Odluku o privremenoj mjeri kojom se obustavlja primjena Odluke o raspisivanju republičkog referendumu broj 02/1-021-894/16 od 15. jula 2016. godine.¹⁹ No, i uprkos tome referendum je održan 25. IX 2016. godine, a što je predstavljalo protuustavan čin, ravan državnom udaru. Referendumsko pitanje je glasilo: „Podržavate li da se 9. januar obilježava i slavi kao dan Republike Srpske?“²⁰ Rezultati referendumu su pokazali da je 677.771 građanin glasao za, dok je njih 1.298 bio protiv referenduskog pitanja.²¹ Bilo je to drugi put da politički predstavnici srpskog naroda zloupotrebljavaju referendum s ciljem negiranja BiH i njenog pravnog sistema i javnog poretka.

Ustavni sud BiH je nadalje 30. IX 2016. godine na svojoj 100. plenarnoj sjednici donio Rješenje kojim se utvrđuje da Narodna skupština Republike Srpske nije izvršila Odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine broj U 3/13 od 26. IX 2015. godine te da odredba člana 3.b) Zakona o praznicima Republike Srpske prestaje da važi narednog dana od dana objavljivanja ovog rješenja u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine. U skladu s članom 72. stav (6) Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, ovo rješenje je dostavljeno Tužilaštvu Bosne i Hercegovine 11. X 2016. godine, pošto Krivični zakon Bosne i Hercegovine jasno propisuje da će službena osoba u

¹⁸ Vidjeti Odluku ustavnog suda Bosne i Hercegovine br. U 3/13 od 26. XI 2015. godine.

¹⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 68/16.

²⁰ Vidjeti: <http://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/vijesti/19-osebna-sjednica-narodne-skup%C5%A1tine-usvojena-odluka-o-raspisivanju-referenduma-o-danu-republike> (13. 11. 2019.).

²¹ Vidjeti: <http://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/vijesti/14-redovna-sjednica-narodne-skup%C5%A1tine-konstatovani-rezultati-referenduma-o-danu-republike> (13. 11. 2019.).

institucijama BiH, institucijama entiteta ili institucijama Brčko distrikta BiH, koja odbije da izvrši konačnu i izvršnu odluku Ustavnog suda BiH, Suda BiH ili Doma za ljudska prava, ili sprečava da se takva odluka izvrši, ili na drugi način onemogućava njeno izvršenje, biti kažnjena kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.²²

Kada je riječ o navedenom krivičnom djelu valja imati u vidu i odredbu kojom je regulisana zastara krivičnog gonjenja. U konkretnom slučaju krivično gonjenje ne može se preduzeti kad od učinjenja krivičnog djela protekne deset godina.²³ Zastarijevanje krivičnog gonjenja počinje od dana kad je krivično djelo učinjeno. Zastarijevanje krivičnog gonjenja za krivična djela trajnog karaktera počinje teći u trenutku prestanka protivpravnog stanja. Zastarijevanje ne teče za vrijeme za koje se po zakonu krivično gonjenje ne može preduzeti ili nastaviti, a prekida se svakom procesnom radnjom koja se preduzima radi gonjenja počinioca zbog učinjenog krivičnog djela. Zastarijevanje se prekida i kad počinitelj, u vrijeme dok teče rok zastarjelosti, učini isto tako teško ili teže krivično djelo. Sa svakim prekidom zastarijevanje počinje ponovno teći. U svakom slučaju zastarjelost krivičnog gonjenja nastupa u svakom slučaju kad protekne dvaput onoliko vremena koliko se po zakonu traži za zastarjelost krivičnog gonjenja.²⁴

Da bi preduhitrila Odluku Ustavnog suda od 30. IX 2016. godine Narodna skupština Republike Srpske je, vrlo nevjesho, nakon višemjesečnog odugovlačenja provođenja Odluke o neustavnosti 09. januara i otvorenog institucionalnog negiranja Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, dopisom od 28. IX 2016. godine obavijestila Ustavni sud BiH o koracima koje je poduzela s ciljem izvršenja predmetne odluke. U tom dopisu je navedeno da je zadužena Vlada Republike Srpske da pripremi i u skupštinsku proceduru uputi Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o praznicima Republike Srpske, da je održan republički referendum, te da je Vlada Republike Srpske dopisom od 28. IX 2016. godine obavijestila Narodnu skupštinu Republike Srpske da će Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o praznicima Republike Srpske po hitnom postupku uputiti u skupštinsku proceduru. Također, Kabinet predsjednika Vlade Republike Srpske je svojim dopisom od 29. IX 2016. godine obavijestio Ustavni sud BiH o preduzetim koracima, istaknuvši da je Vlada Republike Srpske na radno-konsultativnoj sjednici, održanoj 12. IX 2016. godine, i posebnoj sjednici, održanoj 28. IX 2016. godine, razmatrala moguće izmjene

---

²² Član 239. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine („Službene novine BiH“ br. 03/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 08/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18)

²³ Član 14 st. 1 tč. d. KZ BiH.

²⁴ Član 15 KZ BiH.

i dopune predmetnog zakona te da će u poslovničkoj proceduri i rokovima pripremiti Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o praznicima Republike Srpske po hitnom postupku i zatražiti dopunu dnevnog reda 14. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske, čije je održavanje zakazano za 11. X 2016. godine, ili zatražiti da se održi posebna sjednica Narodne skupštine Republike Srpske.²⁵

Već 25. X 2016. godine Narodna skupština Republike Srpske je na XX posebnoj sjednici u Banjaluci usvojila po hitnom postupku Zakon o Danu Republike Srpske i obavezala Vladu da izvrši usklađivanje Zakona o praznicima u dijelu koji se odnosi na ispoljavanje vjerskih sloboda.²⁶ U vezi sa ovim navodima, Ustavni sud BiH je naglasio da je u dispozitivu Odluke broj U 3/13 dao nalog Narodnoj skupštini Republike Srpske da „u roku od šest mjeseci od dostavljanja ove odluke usaglasi član 3.b) Zakona o praznicima Republike Srpske ... sa Ustavom Bosne i Hercegovine“. Ustavni sud BiH je na koncu zaključio da Narodna skupština Republike Srpske nije u ostavljenom roku usaglasila član 3.b) Zakona o praznicima Republike Srpske sa Ustavom Bosne i Hercegovine. Prema članu VI/5. Ustava Bosne i Hercegovine, odluke Ustavnog suda su konačne i obavezujuće. Također, prema članu 72. stav (1) Pravila Ustavnog suda, konačne i obavezujuće odluke Ustavnog suda dužno je poštovati svako fizičko i pravno lice, a prema stavu (2) istog člana, svi organi vlasti su dužni u okviru svojih nadležnosti utvrđenih Ustavom i zakonom provoditi odluke Ustavnog suda. Ustavni sud podsjeća da u skladu sa članom 61. st. (4) do (6) Pravila Ustavnog suda odlukom kojom utvrđuje nesaglasnost određaba zakona sa Ustavom Bosne i Hercegovine Ustavni sud može donosiocu zakona odrediti rok za usaglašavanje koji ne može biti duži od šest mjeseci, te će, ako se u ostavljenom roku ne otkloni utvrđena nesaglasnost, svojom odlukom utvrditi da nesaglasne odredbe zakona prestaju važiti narednog dana od dana objavljivanja te odluke u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine.²⁷

Međutim, i pored svega na djelu je argument sile a ne sila argumenata i pravno relevantnih činjenica. Dok je referendum o nezavisnosti Bosne i Hercegovine bio u skladu sa ustavnim i međunarodnim pravom SR Bosne i Hercegovine, referendum u entitetu Republika Srpska je bio potuno neustavan. Zapravo, politički predstavnici u entitetu Republika Srpska su bježeći od provođenja odluka Ustavnog suda BiH i udaljavajući se od pravnih procedura posegnuli za politikanstvom i političkim

---

²⁵ Vidjeti: Rješenje Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“, broj 77/16.

²⁶ Vidjeti: <http://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/vijesti/narodn%D0%B0-skup%C5%A1tin%D0%B0-usvojila-zakon-o-danu-republike-srpske> (13.11.2019.).

²⁷ Vidjeti: Rješenje Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“, broj 77/16.

populizmom, skoro identično kao i početkom devedestih godina XX vijeka kad su formirane protuustavne i terorističke političko-vojne jedinice „srpskog naroda“ . s namjerom da se „svi Srbi“, bez obzira na njihovu stvarnu volju uključe u antidržavne i zločinačke vojno-političke akcije u Republici Bosni i Hercegovini. Na koji način populizam u entitetu RS poprima karakter protuustavnog djelovanja objašnjava Andraž Teršek: „Populisti se uvijek protive pluralizmu (a to čak nije ni paradoks, smatram da je to pitanje logične nužnosti): oni tvrde da samo oni predstavljaju narod... Populizam smatramo političkim i ideološkim konceptom, koji je, prema definiciji objašnjenjenu u političko-filozofskoj literaturi, prvenstveno problem kada se dnevna (stranačka) politika samo prividno obraća ljudima, ali u stvarnosti se fokusira samo na onaj dio ljudi za koji se izjašnjava da zastupa i s kojim se slaže, podržava i drži se ideja, stavova i djelovanja određene politike, političkih stranaka ili još problematičnije, određenog političara, vođe stranke...“ (2021: 89) Nepoštivanje Ustavnog suda BiH, ignorisanje institucija BiH, političko paralizovanje institucija koje bi trebale procesuirati počinitelje krivičnog djela neprovođenja odluka Ustavnog suda BiH ili drugih aktivnosti napada na ustavni poredak zemlje nije viđeno u modernog evropskom ustavnom sistemu. Stoga, zaista iz bosanskohercegovačke perspektive dalekosežno djeluje Teršekova konstatacija da se suština većine problema sa pravosudnim sistemom i unutar pravosudnog sistema tiče znanja, inteligencije, samopoštovanja, etike, integriteta i kompetentnosti (ibidem). U BiH problem je daleko dublji i posljedica je neriješenog pitanja izgradnje suverene, jake i prosperitetne države.

Na koncu, valja navesti i da su određeni politički predstavnici hrvatskog naroda u BiH još uvijek opredijeljeni ka paradržavnoj tvorevini Herceg-Bosna, bez obzira na presude koje ukazuju na sve zločine (uključujući i udruženi zločinački poduhvat) počinjene u pokušaju njenog uspostavljanja kao samostalne društveno-političke jedinice. Tzv. Hrvatska Republika Herceg-Bosna (osnovana kao Hrvatska zajednica Herceg-Bosna) bila je paradržavna tvorevina od 1991. do 1994. godine a osnovali su je HDZ BiH i HVO na tragu sprovođenja secesionističke politike i dogovora o podjeli Bosne i Hercegovine. Proglasio ju je prvi predsjednik Mate Boban 28. augusta 1993. donošenjem Temeljne odluke o uspostavi i proglašenju HR Herceg-Bosne. Ukinuta je potpisivanjem Washingtonskog sporazuma u februaru 1994. godine.²⁸ Čini se opravdanim postaviti i pitanje: Da li sjećanje na Herceg-Bosnu i njeno političko reanimiranje udara u temelje Washingtonskog sporazuma, tj. pravnog poretka u BiH?

---

²⁸ Potpisivanje Vašingtonskog sporazuma kojim nastaje bošnjačko-hrvatska federacija obavljeno je uz prisustvo predsjednika Klintona, ali i ministara inostranih poslova zemalja Evropske unije i Ruske Federacije. O sadržaju i značaju ovog sporazuma videti više u Kovačević (2007: 116–120) i Dašić, Nedeljković (2016: 24).

Kada je riječ o negiranju presuda Međunarodnog suda i Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, imajući u vidu sve navedeno, ne treba nas čuditi što je 9. januar i dalje praznik u entitetu RS ili što presude Međunarodnog suda za genocid nad Bošnjacima, odnosno Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju za udruženi zločinački poduhvat bivaju negirane od strane pretežnog dijela srpskih i hrvatskih političkih predstavnika. U tim i takvim okolnostima valja kreirati odgovornu politiku koja je ima kapacitet da zaštiti zemlju od vanjskih nasrtaja, ali i unutrašnjih izdajničkih politika.

ZAKLJUČAK

Bosna i Hercegovina je po mnogo čemu specifična zemlja čiju povijest su obilježili turbulentni politički procesi, a iza kojih su se uglavnom nalazili međunarodni politički faktori, ponajviše politike susjednih zemalja, Srbije i Hrvatske, koje su preko svojih satelita u BiH uticali i utiču na političke, ekonomske, kulturne i dr. tokove u ovoj zemlji. Nemali je broj dokaza na temelju kojih s punim pravom možemo stati iza navedene teze. Prvi se dokaz odnosi na (ne)poštivanje Novopazarske konvencije od strane austrougarskih vlasti; drugi na Senžermenski ugovor čije su odredbe o BiH bile prekršene od strane onih koji su garantovali njihovu provedbu, tj. od kralja i vlade; treći je (ne)uvažavanje Vidovdanskog ustava, a posebno njegovih odredbi koje su se odnosile na BiH; četvrti se tiče zavnobihovskih principa koji su nakon usvajanja u vrlo bitnom dijelu bili izigrani od istih onih koji su ih i proklamovali; peti dokaz se odnosi na događaje iz bliže prošlosti, odnosno na referendum 1992. godine; šesti na kršenje odredbi Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, tj. njegovog Anexa 10, ali i Anexa 4 tj. Ustava BiH, a koji se odnosi na Ustavni sud BiH; sedmo je negiranje presuda Međunarodnog suda u Hagu i Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. I pored svega, pred građanima u BiH, kao faktorima političkih procesa, je odgovornost za očuvanje BiH kao države svih njenih nacija, etničkih grupa i nacionalnih manjina, odgovornost za očuvanje ideje Bosne i bosanskog duha, a za šta se valja zalagati kontinuirano i angažirano pravnim, političkim, kulturnim i svim drugim društvenim instrumentima.

Treba naglasiti činjenicu da je prije nametanja Ustava BiH kao dijela Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, BiH imala demokratski građanski Ustav RBiH koji je omogućio da se Bosna i Hercegovina odbrani i pravno i politički i vojno i na domaćem i na međunarodnom planu. To je bio Ustav koji nije dozvoljavao napad na državu iz njenih institucija, pa su agresori morali napadati

vaninstitucionalno. S druge strane Dejtonski ustav, koji je nametnula međunarodna zajednica omogućava blokade i napad na državu iz samih njenih institucija. Također ustavni tekst sadrži odredbe suprotne Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Prethodno navedeno stavlja jasnu obavezu i odgovornost angažiranog djelovanja i međunarodne zajednice u procesu dolaska do pune pravne države u skladu sa evropskim demokratskim vrijednostima i uz puno poštovanje ljudskih prava.

U današnjem vremenu kada je funkcioniranje države i ukupnog društvenog sistema nezamislivo izvan neprikosnovenog autoriteta ustava, presudno je važno ukazati na nedopustiv nerad nadležnih tužilaštava, neprocesuiranje eklatantnih krivičnih djela napada na ustavni poredak BiH, napada na teritorijalni integritet BiH i neprovođenje odnosno izigravanje obavezujućih presuda Ustavnog suda BiH. Potrebno je naglasiti obavezu djelovanja odgovornih tužilaštava u situacijama koje imaju očigledne elemente krivičnog djela. Pravnu odgovornost nadležnih tužilaštava i drugih nadležnih institucija također treba aktuelizirati kao goruće pravno pitanje sa naglašenim posljedicama ugrožavanja pravne države.

LITERATURA

1. Fira, Aleksandar (1979), *Ustavno pravo*, Privredni pregled, Beograd
2. Sućeska, Avdo (1985), *Istorija države i prava naroda SFRJ*, V izdanje, Svjetlost, Sarajevo
3. Steiner, Christian, Nedim Ademović (2010), *Ustav Bosne i Hercegovine – Komentar*, Fondacija Konrad Adenauer, Sarajevo
4. Čaušević, Dženana (2005), *Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine – dokumenti sa komentarima*, Magistrat, Sarajevo
5. Durmišević, Enes (2002), *Uspostava i pravni položaj Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini 1882-1889*, Magistrat, Sarajevo
6. Omerović, Enes (2017), *Politička djelatnost dr. Mehmeda Spahe (1906.-1939.)*, Planjax komerc, Tešanj
7. Martić, fra Grga (1906), *Zapamćenja*, Knjižara Jugoslavenske akademije, Zagreb
8. Trnka, Kasim (2006), *Ustavno pravo*, Fakultet za javnu upravu, Sarajevo
9. Imamović, Mustafa (2006), *Historija Bošnjaka*, Bošnjačka zajednica kulture "Preporod", Sarajevo
10. Imamović, Mustafa (2003), *Historija države i prava Bosne i Hercegovine*, Magistrat, Sarajevo

11. Imamović, Mustafa, Kemal Hrelja, Atif Purivatra (1993), *Ekonomski genocid nad bosanskim Muslimanima / The Economic Genocide over Bosnian Muslims*, MAG-Udruženje Muslimana za antigenocidne aktivnosti, Sarajevo
12. Imamović, Mustafa (1997), *Pravni položaj i unutrašnjo-politički razvitak BiH od 1878. do 1914.*, Bosanski kulturni centar, Sarajevo
13. Mandić, Mihovil (1910), *Povijest okupacije Bosne i Hercegovine*, Matica Hrvatska, Zagreb
14. Stojković, Miomir (1998), *Balkanski ugovorni odnosi 1876-1996*, Službeni list SRJ, Beograd
15. Ademović, Nedim (ur.) (2011), *Kodeks Ustavnog prava Bosne i Hercegovine*, Fondacija Konrad Adenauer, Predstavništvo u Bosni i Hercegovini, Sarajevo
16. Ademović, Nedim, Jozef Marko, Goran Marković (2012), *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine*, Fondacija Konrad Adenauer, Predstavništvo u Bosni i Hercegovini, Sarajevo
17. Pobrić, Nurko (2000), *Ustavno pravo*, Slovo, Mostar
18. Šehić, Nusret (1980), *Autonomni pokret Muslimana za vrijeme austro-ugarske uprave u Bosni i Hercegovini*, Svjetlost, Sarajevo
19. Džaja, Srećko M. (2004), *Politička realnost jugoslavenstva (1918-1991) s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*, Svjetlo riječi, Sarajevo-Zagreb
20. Kraljačić, Tomislav (1987), *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Veselin Masleša, Sarajevo
21. Kovačević, Živorad (2007), *Amerika i raspad Jugoslavije*, Filip Višnjić i Fakultet političkih nauka, Beograd
22. Dašić, Marko, Stevan Nedeljković (2016), "Dugo putovanje u Dejton: međunarodne inicijative za mirno okončanje oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994. Godine", u: *Dvadeset godina od Dejtonskog mirovnog sporazuma – trajni mir ili trajni izazovi*, Zbornik radova, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, 11-30.
23. Teršek, Andraž (2021), "A Populist Monster and the future of Constitutional Democracy", *Open Political Science*, 4, 83-100.
24. Smerdel, Branko (2003), "Convention on the Future of Europe and the Process of Constitutional Choices", *Revus*, 1, 4-16.
25. Durmišević, Enes (2008), "Institucionalizacija islama u postosmanskom periodu", u: *Zbornik radova s naučnog skupa: Islamska tradicija Bošnjaka: izvori, razvoj, institucije i perspektive*, 14., 15. i 16. novembar 2007., Islamska zajednica u BiH, Sarajevo, 211-239.

26. Mutapčić, Edin (2014), "Austrijski građanski zakonik i njegova primjena u BiH poslije 1918. godine", *Austrijski građanski zakonik (1811-2011) - zbornik radova znanstvenog skupa*, Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli – Pravni fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Tuzla 153-169.
27. Durmišević, Enes (2011), "Vakufi u različitim političkim sistemima – odnos vlasti prema vakufima posebno nakon agresije na BiH", *Novi Muallim*, god. XII, br. 47, 15-24.
28. Gaković, Milan (1970), "Rješavanje agrarnog pitanja u Bosni i Hercegovini 1918-1921.", *Prilozi Instituta za istoriju radničkog pokreta*, god. VI, br. 6, 9-116.
29. Engelsfeld, Neda (1989), *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca*, Globus, Zagreb
30. Franić, Davor (2013), "'Bonski sustav' u Bosni i Hercegovini", *Političke analize*, 4 (13), 47-52.
31. Muminović, Safer (2016), "Ko su muslimani ZAVNOBiH-a?"; <https://mizzenica.ba/povodom-dana-drzavnosti-ko-su-muslimani-zavnobih-a/> (10. 11. 2019.).
32. Purivatra, Atif (1969), *Nacionalni i politički razvoj Muslimana (rasprave i članci)*, Svjetlost, Sarajevo
33. Suljević, Kasim (1981), *Nacionalnost Muslimana između teorije i politike*, Otokar Keršovani, Rijeka
34. Oellers-Frahm, Karin (2005), "Restructuring Bosnia-Herzegovina: A Model with Pit-Falls", u: A. von Bogdandy and R. Wolfrum (eds.), *Max Planck Year book of United Nations Law*, Vol. 9, 179-224.
35. Kada i kako je nastala Republika Srpska?, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/kada-i-kako-je-nastala-republika-srpska> (13.11.2019.).

Pravni izvori

1. Vidovdanski ustav, file:///C:/Users/pc/Downloads/aj_10_02_02_txt_ustav_1921.pdf (01. 11. 2019.)
2. O punktacijama, http://www.znaci.net/00001/138_25.pdf (02. 11. 2019.).
3. Krivični zakon Bosne i Hercegovine („Službene novine BiH“, br. 03/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 08/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18).
4. Anex 10 Dejtonskog mirovnog sporazuma: <http://ndcsarajevo.org/Dokumenti/Dejtonski-mirovni-sporazum.pdf> (27. 11. 2019.).

5. Odluka ustavnog suda Bosne i Hercegovine br. U 3/13 od 26. XI 2015. godine.
6. Rješenje Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“, broj 77/16.

CONTINUITY OF UNCONSTITUTIONAL AND ILLEGAL ACTION ON THE POLITICAL SCENE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA FROM THE END OF THE XIX CENTURY TO THE PRESENT DAY – REALITY OR IMAGINATION

Summary

From the time of the Austro-Hungarian occupation of Bosnia and Herzegovina (BiH) until today, there have been occasional but continuous attacks on the territory, the population, and sovereignty of Bosnia and Herzegovina. No matter how the agreements of the Novi Pazar Convention, the Sangermen Peace Treaty, the Vidovdan Constitution, or the Zavnobih principles were violated and circumvented, the attack on the independent, sovereign, and complete BiH, a country of equal peoples and others, ie citizens, continued with equal intensity after the 1990s. XX century until today. The paper presents the continuity of fraud in terms of legal regulations, ie the legal order of Bosnia and Herzegovina.

We are witnessing continuous unconstitutional and illegal activities in BiH, and whose political mentors and tutors almost always came from outside BiH, while the concrete action was carried out and is still carried out by certain Bosnian Serb and Croat political entities who often behave completely servilely concerning the national policies of neighboring countries: Croatia and Serbia, but also certain international factors due to the consequences of Islamophobia are often willing to ignore the rule of law and human rights in Bosnia and Herzegovina, what they jealously protect in their countries.

The example of promoting the unconstitutional Day of the Republika Srpska entity and the overall state of legal unfoundedness and political hysteria created around it testifies to the claim that the political destiny of this country is still largely conditioned by local servility, and not by correct political-partnership relations with Serbia and Croatia.

Given this, it is quite certain that the constitutional consistency and consociational model of democracy as well as the principle of the constituency of the people, although a big noose around the neck of this country on the path to a civil state and full realization of human rights, is extremely important legal and political support in Bosniak and all other patriotic forces in Bosnia and Herzegovina, which should be used properly in an insincere and ill-intentioned environment.

The work in front of you contains two interrelated parts, the first part which refers to several historically important legal documents, from the end of the 19th century, which are mala fide the activity of different

subjects, who initially proclaimed them and even stood behind them, played or derogated *fraus legis*, and the second part which indicates the continuity of these actions, both domestically and internationally when it comes to the current time and recent history of political and legal relations in BiH.

Keywords: unconstitutionality, illegality, Novi Pazar Convention, the Sangermen Peace Treaty, Vidovdan Constitution, ZAVNOBiH, Constitution of the FPRY, Constitutional Court

Adrese autora
Authors' address

Ajdin Huseinspahić
Sedad Dedić

Univerzitet u Zenici
Pravni Fakultet
iur_ajdin@yahoo.com
sedad.dedic@gmail.com